
ДА СИ СПОМНИМ ЗА ЕРИКА ЛАЗАРОВА

ЛЮДМИЛА ИВАНЧЕВА

ЕРИКА ЛАЗАРОВА: ЗАБЕЛЕЖИТЕЛЕН БЪЛГАРСКИ НАУКОВЕД, МЕТОДОЛОГ И ИСТОРИК НА НАУКАТА

Наскоро българската науковедска общност внезапно и неочаквано изгуби един от най-блестящите си представители. Проф. дфн Ерика Лазарова е един от най-значимите изследователи в областта на историята на българската хуманистика. Има и съществени приноси към развитието на методологията на науката, като разгръща в нови измерения темата за биографичния метод, базиран на дълбочинни интервюта, които проф. Лазарова впоследствие обозначава като „*его-документалистика*“.

Биографичният метод в наукознанието е качествен метод на изследване, засягащ както факти от личния и професионален живот на съответния творец, така и мирогледни, морално-етични и пр. характеристики на личността, като е основан на предположението, че „реконструираната“ житейската биография на учения имплицира реконструкцията и на даден етап от научното развитие, ситуирано в конкретна среда.

Макар методът „биографично интервю“ да е отдавна известен в историята на науката, проф. Лазарова развива този изследователски подход на много по-високо методологично равнище, обогатявайки го по особено евристичен начин със **съчетаването му с метода на проблемното или „фокусирано“ интервю**. Това позволява, обяснява тя, „да се постигне нестандартен и силно индивидуализиран подход при разглеждане миналото и настоящето на българската наука, видяна през очите на нейните творци“ (Лазарова 2011: 12). И продължава: „(...) то внася момент на *съзнателно търсена документалност и автентичност*, създавайки усещането за оживял културен процес и силно личностно присъствие при оценка на отминали и настоящи събития, тоест, към станалото и ставащото (пак там: 13).

Така, наред с проучването на конкретните обстоятелства и житейски избори в професионалното развитие на даден учен, се изследват и важни политически, културни, институционални и пр. аспекти в научното развитие, задавайки насочващи въпроси на интервюирания, които изискват не само предоставяне на достоверен фактически материал, но и вземане на отношение спрямо определени обстоятелства и тенденции, проблемни области от когнитивен и социален характер, нормативни постановки, политически и финансови решения, които обогатят житейския разказ с интересни за изследователя оценки на действителността. „Историята на отделния учен винаги е *част от историята на неговата наука*“. По този начин „се демонстрира именно връзката между учения като субект на научното търсене и науката като система за генериране на ново познание“ (пак там: 16–17).

Проф. Лазарова лансира тезата, че „майсторството на биограф-изследовател изисква съчетаването на историографската и психологическата достоверност с разкриване на моделите на професионалното развитие и на социалната динамика“ (пак там: 14). Така чрез реактивирането и разкриването на

определени индивидуални чувства, възприятия, преживявания, оценки, мнения и позиции фактически се изгражда по-пълна и многопластова картина на научно-историческия процес. От епистемологична гледна точка според Е. Лазарова интервюто отразява личната съдба на учения, вграждайки я в социалната съдба на самата наука и „помагайки за осветляване еволюцията на дадена научна област, и заслугите на интервюирания за нейното обогатяване“ (пак там: 17).

И още: „Независимо дали става дума за *интервю-(авто)портрет* или *проблемно интервю*, предлагачи навлизането в атмосферата и процесите на съответен исторически етап от развитието на дадена наука или научна област, то е насочено към разкриване на субективния и обективния смисъл на събитията, в които лицето е било непосредствен участник. И това определя същинското му значение на много важна *изворова база* в историята на науката и на културата (...) като *документ на времето и щрих от портрета* на съответната личност (пак там: 13).

По отношение на технологията на самото интервюиране и ролята на изследователя-историк на науката авторката пледира за баланс между информативното и комуникативното начало, за да постигне то целта си и като интелектуален процес – от една страна, да предразположи и внимателно и умело да насочва интервюирания, но същевременно да носи и високо евристично съдържание. „Тогаво то ще изпълни гносеологическата си функция на извор на нови знания“ (Лазарова 1996: 124).

Проф. Лазарова обогатява така описания методологически подход в историята на науката с иновативна познавателна категория „**егодокументи**“ или „**аз-свидетелства**“, които се определят от авторката като „*преки и непреки свидетелства*, независимо дали разкриват богата и сигурна основа за знанието или съдържат само частици истина, които изискват реконструиране, верификация на фактите и комплексен сравнителен анализ“ (Lazarova 2014: 6).

Под вещото ръководство на проф. Ерика Лазарова българската егодокументалистика намира своята естествена съвременна технологична реализация във **видеоинтервюто** като познавателен метод: „Спомнянето като *преживяване отново* дава възможност за по-задълбочено вглеждане, вчувстване и осмисляне на случилото се. Затова, когато е съчетано с критически себеанализ и възможност за философски обобщения, то придобива ценността на **свидетелство на епохата**. Подобни его-документи залагат на евристичността на *субективното преживяване на историческия процес*, в който важно е точно заличаването на дистанцията между Аза и историята, без обаче да *заличава разликата между факт и фикция*“ (Лазарова 2011: 16).

Своеобразен апотеоз на приложението на описаната по-горе евристична методология е проектът „Златен фонд на българската наука. Личностни и социални детерминанти в творческия процес на видни учени“, спечелил финансиране от Фонд Научни изследвания. Той е призван да служи като „ценна база данни или *мултимедийна информационна банка*, способствайки за публичното утвърждаване и налагане авторитета и евристичните възможности на новия тип научен архив“ (пак там: 19).

В рамките на този интересен проект не само се чертаят траекториите на личностно научно израстване и утвърждаване на цяла плеяда видни български учени, но и се разкриват важни аспекти от научната ни политика, националния

културен процес и социалната еволюция: „Разказите на интервюираните учени (...) закономерно се връщаха и към актуалните теми за мобилността и миграцията на научния елит, за европейското самочувствие на българския интелектуалец и за Отвореното общество, за стиловете на културна и научна комуникация вчера и днес“ (Лазарова 2014: 16).

Със своето забележително научно творчество проф. дфн Ерика Лазарова оставя неизличима дияра в развитието на наукознанието и историята на българската наука. Иницирианият и създаден под нейно ръководство и с активното й участие уникален видеоархив „Златен фонд на българската наука“ заедно с двата сборника с интервюта на видни български учени представляват иновативен научен и научноприложен продукт, спомогнал да бъдат разкрити и съхранени за поколенията ценни авторски свидетелства за националното ни научно развитие и културната ни идентичност.

ЛИТЕРАТУРА

- Лазарова, Е. 2014. Видеоинтервюто, устната история и лицата на паметта. // Лазарова, Е. (съставител и отговорен редактор). *Златен фонд на българската наука* (2). София: „За буквите – О писменехъ“, 7–18.
- Лазарова, Е. 2011. Българският учен като човек, творец и гражданин. // Лазарова, Е. (съставител и отговорен редактор). *Златен фонд на българската наука*. София: „Архимед 2000“ ЕООД, 7–20.
- Лазарова, Е. 1996. Интервюто в изворовата база на историята на науката. // *Изследване на науката. Поглед към методологията*. София: ЦНИН-БАН, 118–131.
- Lazarova, E. 2014. Egology: from science of the self to anthropology, philosophy, and personally lived history. // *The Role of Ego-Documents in the History of Science*. Sofia: „Za bukвите“, 73–80.

ИЛИЯНА ЕРМОЛИНА КАТО ПО СТРУНА ВЪРХУ БЕЗДНА

Както художниците, ползвайки едни и същи четки и бои, ще нарисуват съвсем различни портрети, гледайки един и същи човек от различни ракурси и с различна степен на вникване във вътрешния му свят, така и всеки, който познаваше проф. дфн Ерика Лазарова, ще разкаже онова за нея, което е най-близко до възприятието и сърцето му. Но дори и общата картина едва ли ще ни даде пълна представа за нея. За личността ѝ може би да, но не и за нейната безсмъртна индивидуалност, за нейното истинско „Аз“. Неслучайно Елена Блаватска някога написва: *Вие действително ли мислите, че ме познавате?... Вярвате ли, че щом сте измерили моята физическа черупка и мозък, колкото и проникателен аналитик на човешката природа да сте, ще можете някога да проникнете даже под първите покрови на моето действително „Аз“? И ако вярвате, то много се заблуждавате*. Защото личността е само ролята, която актьорът (Аз) изпълнява за една вечер (човешкият живот). А Индивидуалността се проявява и развива чрез дългата верига от последователни животи в образите на различни Личности.

Защо започнах така? Защото, сядайки да пиша за Ерика Лазарова, си дадох сметка, че я познавах съвсем малко или недостатъчно. Не мога да кажа, че зна-